

Családi fényképek mint források a történelemórán

Repárszky Ildikó

Közhely, hogy a mai diákok „képi világban” élnek és sokuknak szövegértési, -értelmezési és szövegalkotási problémáik vannak. Ezekre a „kihívásokra” a történelemoktatásnak is reagálnia kell. A tárgyi ismeretek csökkentése mellett kulcsfontosságúvá válik a forrásértés és feldolgozás. Több időt érdemes szánni a diákok munkáltatására, hogy a gyakorlatban sajátítsák el, mélyítsék el a forrásértelmezés csínját-bínját.

Forrásnak számíthat bármilyen kép, fénykép, amelyek nem (csak) illusztrációk, hanem kérdések, feladatok kapcsolódnak hozzájuk ugyanúgy, mint a többi forrástípushoz.

A diákok családi fényképeinek felhasználásának előfeltétele, hogy a kérjük a szülők, vagy az érintett családtagok engedélyét. A tanórai felhasználáshoz szükséges a fotók digitalizálása, illetve projektoros kivetítése.

A családi kép mint forrás két értelemben is használható a történelemtanításban.

- Egyrészt a diákok „saját” felvételei utazások alkalmával, így bármelyik történelmi korszak, kultúra tanításánál előkerülhetnek ezek a fényképek. Ebben az esetben ragaszkodnék, hogy a gyerekek valóban saját élménye kötődjön a képhez, amit megoszt a többiekkel. Ezzel fejlődik verbális képessége és az elmesélt „sztori” megjegyezhetővé és életszerűvé tehetik az új ismereteket.
- A „családi képek” kategóriáját azonban én másfajta értelemben használom a továbbiakban: a család saját történelmét dokumentáló fényképeket értek alatta. Ezzel még szélesebb lehetőségek nyílnak, elképzelhető, hogy a teljes 20.századhoz sikerül fotókat gyűjtetni.

FORRÁSGYŰJTÉS

A diákok forrásgyűjtő munkáját érdemes már tanév (8., illetve 12. évfolyamban gondolkodva) elején megbeszélni: milyen témákban keressenek fotókat, mit kérdezzenek a családtagoktól, kérjenek engedélyt az iskolai használatra stb. Legszerencsésebb, ha a tanár az összegyűjtött képeket előzetesen megnézheti, kiválogathatja, hogy mikor, mit, hogyan fog használni, megszervezheti az esetleges csoportmunkát, készíthet feladatokat a fényképek feldolgozásához.

Milyen témákhoz használhatóak a fényképek?

1. Leginkább az életmódbeli szokások, öltözködés, mindennapi élet szinterei, munka világa, közlekedés, mentalitástörténet kapcsán beszédesek a fényképek (ld. mellékelt óravázlat és feladatgyűjtemény)
2. „Átpolitizált hétköznapok” megértését segíthetik: akár a Horthy-rendszer, akár a Rákosi korszak esetén, és különösen a Kádár-korból származhatnak nagy számban fotók
3. Világháborús (front, vagy hátszág) fényképeknél fontos, hogy előre megnézze a tanár, hogyan illeszthető be és hogyan dolgozható fel a fénykép
4. Tragédiák képei, (holokauszthoz, kitelepítésekhez, megtorlásokhoz kapcsolódó fotók) ha egyáltalán eljutnak az iskoláig, nagyon fontos, hogy a család tudtával és a diákkal való előzetes megbeszélés után kerüljön sor a tanórai felhasználásra.
5. Konkrét politikai események képei, pl: az 1956-os forradalom képei

Hogyan illeszkedjen az óra menetébe?

Az életmóddal kapcsolatos fényképeket teljes „forrásfeldolgozó” órán is használhatjuk (lásd a mellékelt óravázlat és feladatgyűjtemény) csoportmunkában. Több korszaknál, de különösen a Kádár-kornál építhetünk a fotókra több órát is. Témák (öltözködés, lakás, foglalkozások, közlekedés, oktatás, családi élet, ünnepek stb.) szerint rendezve a képeket egy-egy csoport megadott szempontok alapján „beszélteti” a fényképeket.

A többi témánál az előzetesen kiválasztott kép(ek) és a hozzájuk kapcsolódó feladatok határozzák meg mikor-hogyan kerülnek elő.

A forrásfeldolgozás szempontjai:

- Ki a fotó készítője, mit lehet róla tudni, milyen viszonyban van a tárgyával. Külön kérdéseket vetnek fel a beállított, műtermi képek: ki készítette, miért, mi a forrásértéke az ilyen fotónak, kiről mit árul el?
- Mikor készült? Ha nem lehet tudni, mi árulkodhat a készítés idejéről?
- Mit ábrázol? Milyen információkat lehet gyűjteni a képről?
- Az információk értelmezése, magyarázata, minek mi a jelentése, milyen kérdéseket vet fel a forrás.
- Forrás hitelességének vizsgálata. Ezt ma már azért lehet probléma, mert internetről bármilyen kép letölthető és manipulálható. A tanár „könnyű célpont” lehet, hiszen

elemeztethet családinak tartott képet, a gyerek által előadott, hitelesnek tartott történet segítségével, amiről kiderülhet, hogy nem saját és esetleg „téves”. A képek előzetes megtekintése segíthet valamelyest ezen a problémán.

- Milyen következtetéseket lehet levonni a képről?

További feladatok a fényképekhez:

- A képhez fűződő történet elmondása
- Konkrét információkat nem adunk a képről és így próbálják kitalálni a korát, az ábrázolt helyszínt, stb. Ez a feladattípus akkor érdekes, ha „becsapós” képeket találunk. Például: a Városligeti tóban mosó nők 1945-ben; folyóban mosó nők a 20. század második felében (nem csak Iluska mos a patakban Petőfinél)
- Adjanak címet a képnek, ki tudja tömörebben összefoglalni a lényegét. Ez lehet versenyfeladat, az osztály választ zsűrit, a többiek a versenyzők.
- Ha ugyanarról a témáról, korról többféle kép gyűlik össze, akkor adja magát az összehasonlítás. Érdekes megnevezni, hogy mitől más az egyes képek világa, például, hogy más társadalmi közegben készültek, többféle településtípuson élő emberek körében születtek. Elképzelhető, hogy nagyon különböző nézőpontúak a képek, sőt „ellentmondásosak”, hiszen sokan, sokféleképpen élték át és emlékeznek a 20. századra. Ebből kerekedhetnek a legizgalmasabb viták, beszélgetések.
- Fényképsorozat képeinek kronológiai sorba rendezése.

Hogyan használható a különböző iskolatípusokban?

- Általános iskolában a képhez fűzhető történet és érzelmi töltet nagyobb szerepet kaphat. Önálló kutatómunkát kifejezetten szeretik a gyerekek, de csak válogatott képek kerüljenek az órára „terítékre”. A játékosabb, kitalálós feladatoknak is lehet helye. Általános iskolában érdemes „a fénykép, mint forrás” témába bevezetni a tanulókat már 5. osztálytól. Ennél a korosztálynál az érdeklődés felkeltése is külön fontos.
- Középsiskolában az információgyűjtés, elemzés, összehasonlítás kaphat nagyobb szerepet, és talán jobban elvárható mélyebb kutatómunka is. Fakultációs munkát is lehet építeni fényképekre, hiszen ott még több időt lehet szánni az elmélyült képelemzésre és talán élénkebb az érdeklődés is a múlt, közelmúlt iránt.

Értékelés, számonkérés

A kutatómunka és órai aktivitás értékelése mellett a fényképek közül néhány nagyon jellemzőt dolgozatban is használhatunk. Egyrészt rövidebb feladatokban, illetve fogalmazás írásánál is.

A családi képek kutatásának az órai történelemtanításon túlmutató céljai

- Az egyéni kutatómunka reményeim szerint családi beszélgetést is ösztönözhet
- Múlthoz és a jelenhez való viszony tudatosítása, esetleg megváltozása. Ami ma történik az holnap már történelem (lehet). Miért dokumentálja (fényképek mellett, iratok gyűjtésével, video- DVD-felvételekkel) a család a saját életét?
- Újabb tevékenységre ösztönözhet: családi fényképezés, albumkészítés, DVD-felvétel stb.
- Ötletet adhat osztálykirándulások, közös iskolai programok megörökítéséhez is. Milyen kedves lesz majd sok év múlva egy iskolai találkozón elővenni „az osztály történelmét” megörökítő albumot.

Óravázlat

Óravázlat szerzője: Repárszky Ildikó

Téma (óra, foglalkozás címe)	Mindennapi élet és mentalitás a Kádár-korban a diákok családi fényképei alapján
Iskolatípus	Középiskola
Évfolyam (vagy korosztály)	12. (ha fakultációs: 11.)
Nagyobb egység, témakör (fejezet, epocha, projekt címe)	Kádár-korszak (vagy 1945 utáni magyar társadalom)
Csoport nagysága	Osztály, fakultációs csoport
Időtartam (perc)	5 + 2x45 perc
Célok (összefüggések, képességek, attitűdök)	A családi fotók kutatásával egyrészt a diákok rájöhetnek arra, hogy a történelem nem csak a távoli múltat, de saját családjuk közelmúltját is magába foglalhatja; sőt, ráébredhetnek, hogy amit ők maguk megélnek, az is történelem részévé válik. Másrészt, megváltozhat az attitűdjük is: a történelem nem valami személytelen, "mindig másokkal történő" eseményhalmaz, hanem személyesen átélhető és a mindennapokban is megnyilvánuló jelenség. Harmadrészt a történelmi változás fogalma is új értelmet nyerhet, ha saját családjaik emlékeit, tapasztalatait hasonlítják össze saját élményeikkel.
Foglalkozás típusa	Tanórai
Munkaformák	Csoportmunka Egyéni munka (pl. kutatás)
Eszközök	Digitalizált fényképek és projektor
Előkészületek	Fényképek gyűjtése, válogatása, témákba rendezéses és digitalizálása

Tevékenység

Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
(előzetesen) 5	<p>Előkészületek: Az 1945 utáni magyar történelemmel vagy esetleg már a Kádár-korral foglalkozó egyik óra utolsó 5 percében zajlik a feladatok kijelölése, megbeszélése. A diákok otthoni gyűjtőmunkát kapnak: keressenek, kérjenek szüleiktől, nagyszüleiktől, dédszüleiktől családi képeket az 1950-es, '60-as, '70-es évekből, amelyek a család, a barátok, ismerősök mindennapi életét, életkörülményeit ábrázolják. A tanár hozzon példákat, hogy milyen témák lehetnek érdekesek, mire érdemes figyelni: öltözködés; lakóhely (házépítés, lakótelep, lakásbelső); utazás, közlekedés; vásárlás, piac; kiskert, telek, háztáji; ünnepek, vallási élet; nagyipar, munkahely; téesz, falu; család, családi élet; közoktatás; média-kultúra; „mozgalmi élet” (kisdobos, úttörő, KISZ, május elseje, stb.).</p> <p>Kérjék meg a gyerekeket, hogy az összegyűjtött képeket rendezzék témák szerint, illetve időrendbe. A legérdekesebbnek tűnő képekről gyűjtsenek információkat a családból is.</p>	feladatok jegyzetelése	füzet
(előzetesen) 1-2 hét	<p>Az otthoni gyűjtőmunkára, információkérésre hagyjunk legalább egy-két hetet.</p> <p>Ha lehetséges, akkor digitalizálják a kiválasztott képeket.</p>	otthoni gyűjtőmunka, fényképek digitalizálása	számítógép, szkenner
10	<p>Forrásfeldolgozás csoportmunkában:</p> <p>Az osztály (vagy fakultációs csoport) kb. 6 csoportban dolgozik. Egy csoport egy téma köré szerveződik, s ennek alapján szerveződnek a csoportok is (tehát azok</p>	Forrásokból közös információgyűjtés, a gyűjtőmunka megbeszélése: a csoportokon belül a diákok megmutatják egymásnak képeiket, összeszedik az információkat, összehasonlítják a képeket.	fényképek, füzet

Tevékenység			
Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
	kerülnek egy csoportba, akik az adott témával kapcsolatban hoztak képeket). Azok is csatlakozhatnak valamelyik csoporthoz, akiknek nem sikerült képeket gyűjteniük.	Megbeszéljük, hogy mit mutatnak be az osztálynak, mit mondanak el a képekről, milyen kérdést tesznek fel a többieknek, illetve mi az, amit esetleg nem tudnak értelmezni, vagy ami „nem illik bele” abba a képbe, amelyet a korszakról addig kialakítottak magukban.	
6 × 12	Egyes témák feldolgozása: A tanár az egész osztálynak feltett kérdésekkel is segíti a források feldolgozását, pl. mi alapján helyezhető el az időben egy fénykép, ha nem ismerjük készítésének korát. Érdeemes összehasonlításokat tenni a tanulók saját korával illetve a tárgyalt Kádár-kor előtti korszakkal is. Egy-egy fénykép több témához is felhasználható lehet, erre konkrét esetekben a tanár is utalhat. Minden téma végét rövid tanári összefoglaló zárja.	Csoportonként 1 fő megmutatja- lehetőség szerint kivetítve- a csoport kiválasztott képeit, elemzi, kérdéseket tesz fel. Tanári irányítással az osztály közösen megbeszéli, összehasonlítja a képeket, következtetéseket von le belőlük.	fényképek, számítógép, projektor, füzet
8	Tanári összegzés: Erre a második óra végén kerül sor. Egyrészt módszertani tanulságok levonására kell törekedni, másrészt annak összegzésére, mit tudtunk meg a Kádár-kor mindennapi életéről, s ezen keresztül társadalmi- és politikai viszonyairól is	jegyzetelés	füzet

Értékelés módja	Órai munka értékelése: mennyire sikerült a tanult ismereteket és a forrásokból nyert információkat egységbe fogni? Mennyire sikerült a képeket valóban forrásként kezelni és következtetéseket levonni? Ezen az órán szerzett ismereteket egy témazáró dolgozat fogalmazásában lehet számonkérni.
Megjegyzések, javaslatok	Előfeltétel, hogy a diákok már ismerjék a Kádár-kor „alapfogalmait” (konszolidáció, „aki nincs ellenünk, az velünk van”, „gulyáskommunizmus”, „a legvidámabb barakk”, háztáji, tévesztés, stb.); illetve, legyen képük az előző korszak életkörülményeiről, társadalmi viszonyairól is, hogy „tettenérhessék” a változásokat, illetve felfedezzék a folytonosságokat is.

Felhasznált irodalom	Valuch Tibor: <i>A lódentől a miniszoknyáig</i> , Bp. Corvina-1956-os Intézet, 2004. Valuch Tibor: <i>Hétköznapi élet Kádár János korában</i> , Bp. Corvina, 2006. Gerő András – Pető Iván: <i>Befejezetlen szocializmus. Képek a Kádár-korszakból</i> . Bp., Tegnap és Ma Alapítvány, 1997.
-----------------------------	--